

Ztráta domova

Franz Chocholatý Gröger

V počátcích londýnská exilová vláda vycházela ze setrvání německé minority v obnovené republice, jejíž počet se postupně redukoval. Počítalo se s asimilací zbylých Němců, přičemž tato byla zamýšlena jako „dobrovolná“. Chystaný nucený transfer z republiky se měl vztahovat pouze na prokazatelně proviněné osoby mezi Němci. Asimilace zbylých Němců se měla stát dalším a to sekundárním prostředkem k vybudování národního státu Čechoslováků, dle Beneše, či Čechů a Slováků. Tento záměr vycházel z toho, že „značnou část sudetských Němců tvořili odnárodnění Češi“. Nejpozději od roku 1943 měli být vysídleni, a to i díky britskému tlaku, nejenom vinní, ale i masa „pasivních“ a „neutrálních“ Němců. Rozhodujícím způsobem se na způsobu „řešení německé otázky“ podílely velmi rozhodujícím způsobem vedoucí garnitury domácího odboje, jehož část tlačila k provedení radiálního „vyčištění“ ČSR od Němců a k plošné konfiskace majetku a to již krátce po německé okupaci. Byly to především realizátoři „národně socialistické revoluce“ z řad socialistických stran, především národní socialisté. Beneš pak získal, po souhlase ze strany Britů, Američanů i Sovětů v prosinci 1943, také předsedu československých komunistů pro princip integrálního transferu.

Beneš prohlásil po svém návratu z exilu 12. května 1945 v Brně: „Tento německý lid přestal být v této válce už vůbec lidským, přestal být lidsky snesitelným a jeví se nám už jako jedna veliká lidská nestvůra. Řekli jsme si, že německý problém v republice musíme definitivně vylikvidovat“. Jsou to autentická slova, přisuzující kolektivní vinu, po kterých následovalo nejen vyhnání, ale též nelidské činy, tentokrát z české strany.

Život a postavení Němců, kteří v prvních měsících po květnu 1945 neopustili čs. území, ovlivňovaly celé řady právních norem a exekutivních směrnic a ponižujících nařízení. Příslušníci německé menšiny museli být prokazatelně označeni (známé písmeno N) na svém oděvu, nesměli používat veřejné dopravní prostředky, navštěvovat veřejná prostranství, zařízení a sady, platil zákaz vycházení po 20. nebo 21. hod., nákupní doba byla stanovena jednu hodinu před uzavřením obchodu, nesměli vlastnit rozhlasový přijímač, používat telefon, odevzdat museli jízdní kola a oprávnění k řízení motorových vozidel. Bylo zastaveno jakékoliv vyučování v německém jazyce, byl vydán zákaz bohoslužeb, zákaz používání německého jazyka mimo soukromí a další nařízení kopírující opatření nacistického Německa vůči Židům. Byl jim zabrán majetek, pokud nebyl před tím vyrabován vlastenci z RG nebo vojáky čsl. armády. Na československém území vzniklo 1.215 internačních táborů, 846 pracovních a kárných středisek a 215 věznic, jimiž podle německých údajů prošlo asi 350.000 osob. K internaci docházelo často živelně.

To byla ta přijatelnější forma mužů provádějících národně socialistickou revoluci, řečeno slovy presidenta Beneše, oni měli v rámci této revoluce Němce vylikvidovat. Tragickou formou vylikvidování byly vraždy prováděné příslušníky RG a československé armády pod přímým řízením ministerstva obrany, především generála Svobody a ministerstva vnitra, jak to dokazují dokumenty uložené v archivech MV a MNO. Nebyla to aktivita zdivočelých jedinců, jak se nás snaží přesvědčit někteří historikové a hlasatelé oficiální historie, ale cílevědomá akce vyhnat co nejvíce Němců a pokud nechtěli utíkat sami, vytvořit takové podmínky, aby nařízené vyhnání brali tito Němci jako vysvobození z útrap. Proto první fáze vyhánění (divoký odsun) směřovala do oblastí Německa obsazených Rudou armádou a to již v letních měsících roku 1945. Pokyny k provádění soupisu a třídění Němců vydávaly vojenské, ale i správní orgány. Oběžník ministerstva vnitra z 28.7.1945, doplněný výnosem z 27.8.1945, požadoval vést tzv. odsunové kategorie. Místní transfery (divoký odsun) za hranice a jejich přesuny do vnitrozemí se uskutečnily ve všech regionech, kde bylo německé obyvatelstvo výrazněji koncentrováno. Osoby z vyklizovaných regionů byly do transportů zařazovány přímo nebo prošly předtím některým ze záchytných, pracovních nebo jiných středisek (táborů). Bylo vydáno nařízení o povinném označení „volných Němců“ a jejich povinném hlášení. Postavení Němců bylo dále ovlivněno opatřeními v občanskoprávní, sociální a profesní oblasti. Od května 1945 bylo rovněž uplatňováno povinné nasazení Němců do práce. Na práce byli odesíláni nejen internovaní Němci, ale také „volní Němci“. K pracovnímu nasazení docházelo nejen v místě bydliště, ale i na vzdálenějších místech, v obou případech často ze zřízených pracovních táborů. Mzdy přidělených Němců byly po srážkách vypláceny velmi často opožděně. Němci nasazení do

zemědělství nedostali často žádnou náhradu. Teprve později na nátlak úřadů byly jim po srážkách vypláceny nízké mzdy, a to za den při pracovní době 10 a více hodin ve výši 5 – 10 Kč. Úprava poměrů nastala teprve až po vydání dekretu presidenta č. 71/1945 o pracovní povinnosti osob, které pozbyly československého státního občanství. Do té doby byli Němci vydáni na pospas svévole čs. občanů, jejichž činy měly kriminální charakter, od bití až po znásilňování žen a dívek (i nezletilých).

Postupimské rozhodnutí o transferu Němců z Polska, Československa a Maďarska a Berlínskou Spojeneckou kontrolní radou schválená kvóta o 2,5 miliónech Němců, kteří měli být z ČSR vysídleni do americké a sovětské okupační zóny Německa, otevřely Praze vlastně perspektivu na vysídlení celého německého obyvatelstva. Přesto nebyl „úplný“ odsun uskutečněn. Místo toho se vládnoucí kruhy snažily, navazujíc na plány z exilu a s ohledem na zahraničí, jakož i vnitrostátní faktory, stanovit rámcové podmínky „optimálního“ transferu. Hned 2. 8. 1945, den po ukončení Postupimské konference, spatřil světlo světa ústavní dekret presidenta republiky č. 33/1945 Sb., který vytvořil důležitý předpoklad pro násilné vysídlení a konfiskaci majetku, protože německé obyvatelé Čech, Moravy a Slezska bylo možno legálně vystěhovat ze země teprve tehdy, až pozbyli československé občanství. Podle tohoto dekretu ho pozbyli už dávno; v ten den, kdy podle československo - německé smlouvy o státním občanství z 20. 11. 1938 „nabyli státní občanství německé“. Nastoupila se cesta k národnostnímu vyčištění prostoru státu, cesta k likvidaci soukromého vlastnictví. Německé etnikum ztratilo během jednoho roku domov, vlast a majetek. Němečtí vyhnanci si v nové vlasti přes krutý osud, možná právě proto, zachovali svou národní a morálně společenskou integritu a spjatost se svým ztraceným domovem.

Podle Spojenecké rady pro Německo bylo do americké zóny přijato 1.458.000 Němců z ČSR (z toho asi 223.000 mimo organizovaný odsun), do sovětské zóny celkem 790.000 Němců. Počet Němců, která se zdržoval na území ČSR, se k 1.11.1946 odhadoval na 265.000 až 270.000 obyvatel. Jejich počet se zredukoval v následujících dvou letech z 224.000 osob, a to především v důsledku dalších migrací, ještě zhruba o třetinu. Němci tu zůstali ze dvou hlavních důvodů: Prvním důvodem byla neochota amerických okupačních orgánů v Německu přijmout další hromadné transporty v rámci ještě oficiálně nedokončeného transferu. Záměrem československé vlády bylo na jaře roku 1947 všechny zbylé odsunu podléhající nebo „dobrovolně“ se k odsunu přihlásivší německé antifašisty z republiky odsunout.

Druhým důvodem bylo to, že se pražská vláda sama rozhodla určité Němce v zemi ponechat a to z různých motivací. Zdaleka největší skupina získala právo v zemi zůstat z národohospodářských důvodů. Do této skupiny patří i osoby, které byly v Československu ponechány proti vlastní vůli, protože ekonomika v českých zemích nebyla s to zvládnout úbytek více než čtvrtiny dosavadní populace po delší dobu. Tzv. specialisté a jiné nepostradatelné pracovní síly představovali se svými rodinnými příslušníky koncem roku 1946 téměř 60% všech odsunu nepodléhajících Němců. Skutečnost, že československá ekonomika potřebovala každou pracovní sílu, nezávisle na tom, zda byla kvalifikovaná nebo nikoliv, nebyl žádným tajemstvím. Podle původního vládou schváleného plánu z března 1946 bude muset zůstat v zemi z hospodářských důvodů až půl miliónu Němců.

Nejpozději od počátku roku 1946 platila zásada, že osoby „české národnosti“ nesměly být vysídleny a to i v případě, pokud se velmi těžce provinily nebo za okupace hlásily jako Němci. To znamená, že odsunová praxe byla uskutečňována na čistě etnickém základě. Při sporných případech bylo rozhodujícím momentem ovládnutí jazyka, což je přinejmenším velmi diskutabilní. Ten se však v praxi omezil vedle „smíšených manželství“ na Slezany z Opavska, Hlučíňáky neboli Pražáky, Slonzáky na Těšínsku a na obyvatelstvo Vitorazska. Tyto skupiny pak byly po válce statisticky postupně násilně „počešťovány“

Koncem roku 1946 zůstala pouze malá skupina antifašistů, kterým bylo zachováno státní občanství (tvořili pouhých 9% odsunu nepodléhajících osob). V polovině února 1949 zůstalo dokonce více osob od odsunu osvobozených „cestou milosti“ než osob, které tento statut získaly díky své politické loajalitě k Československu.

V letě 1947 rozhodla čs. vláda, po zjištění nereálnosti obnovení hromadných odsunů Němců do amerického pásma, realizovat ze státně bezpečnostních zájmů a hospodářských potřeb přesídlení většího počtu Němců do vnitrozemí. Kampaň za rozptýlení Němců do vnitrozemí zahájil komunistický tisk a komunisté v této otázce postupovali v národních výborech. Tlak na přesídlení značné části německého obyvatelstva do vnitrozemí postupně narůstal. Také ostatní strany se postupně zapojovaly do kampaně. Sociální demokraté v Liberci požadovali vytvoření

bezpečnostního pásma do hloubky 60 km, ze kterého by měli být vystěhováni všichni Němci považovaní za státně nespolehlivé. Ti co nebyli vyhnáni či odsunuti, byli pak v roce 1947 v rámci tzv. rozptylu vyhnáni znovu z domovů a přesídlení jinam, tam kde národně socialistická revoluce potřebovala levnou bezprávnou pracovní sílu. To vše v období, kdy byla podle dnešních hodnocení v Československu nastolena demokracie, která prý trvala až do únorového státního převratu. Po únoru jako bezprávní občané nesměli používat své rodné mateřštiny, nesměli studovat a pokud měli vzdělání, pak se toto neuznávalo. Podmínky stanovené pro získání státního občanství byly ulehčeny vládním nařízením č. 252 Sb. z 29.11.1949. Na žadateli starším 15. let se ovšem vyžadovalo složení státoobčanského slibu. Osvědčení mohlo být vydáno osobám, které měly trvalé bydliště v ČSR a neporušily povinnost státního občana, zejména pokud šlo o vztah k lidově demokratickému zřízení. Lhůta k podání žádostí byla určena na období od 1.5. do 31.10.1950.

Velká část Němců této možnosti nevyužila a docházelo také k tomu, že mnozí vraceli osvědčení o čs. státním občanství. Na přelomu let 1951/1952 nepožádalo z různých důvodů o čs. st. občanství zhruba 40.000 Němců. Důležitým mezníkem se stal zákon č. 24/1953 Sb. z 24.4.1953, kterým bylo s platností od 7.5. uděleno kolektivně čs. státní občanství všem Němcům, kteří měli stále bydliště na území ČSR a kteří dosud toto občanství nedostali. Mnoho Němců odmítalo převzít čs. občanské průkazy.

Všechny aktivity Němců byly pod soustavnou kontrolou bezpečnostních orgánů, především StB, které si v těchto aktivitách vybuďovaly velmi rozsáhlou síť důvěrníků a tajných spolupracovníků. Zvláštní pozornost byla věnována stykům tzv. „volných Němců“ s občany obou německých států, především však ze SRN. Občany československého státu se však stali jenom proto, aby neměli argumenty pro své vystěhování do SRN. Jako národní menšina byli formálně uznáni až v roce 1968, avšak od samého počátku měli statut někoho, kdo je zde trpěn z milosti, a mnoho se na tom nezměnilo ani po roce 1989.

Dalo by se očekávat, že dojde k odškodnění obětí národně socialistického běsnění. Byla to jen iluze, jak ukázaly roky 2001- 2002, kdy německá menšina žádala odškodnění. Pro Poslaneckou sněmovnu je nepočtená německá menšina zajímavá jen tehdy, když svým odmítavým postojem k požadavkům této menšiny naloví volební duše mezi většinovým obyvatelstvem. Velká část obyvatelstva je známá svým tvrdým postojem vůči Němcům a s radostí přijímá rozhodnutí politiků vzpomínající na léta poválečná, kdy mohli bezrestně okrádat, ponižovat a znásilňovat tuto menšinu. Jakékoli iniciativy vedoucí k humanitárnímu gestu vůči českým občanům německé národnosti jsou proto odsouzeny k neúspěchu, v této věci není v parlamentu ČR možná většina.

Ministr Mareš sice navrhl odškodnění, ale byl to jen malý průzkumný balónek, který rychle prasknul. U příležitosti 60. výročí konce druhé světové války se začalo diskutovat o možnostech vstřícného gesta ČR k bývalým spoluobčanům německé národnosti, kteří se stavěli na odpor nacionálněsocialistickému režimu. Vznikl Paroubkův návrh na odškodnění antifašistů. Dle Paroubkova nápadu budeme tedy Němce dělit na dobré "antifašistické", kteří si odškodnění zaslouží (ačkoliv vyhnáni nebyli!) a na ty "zlé", "fašistické", kteří si nezaslouží ani halíř (ačkoliv vyhnáni byli a vytrpěli si mnohem víc). To je přece přístup úplně zvrácený, poněkud se zapomnělo na to, že ti tzv. "antifašisté" velmi často bojovali za jinou totalitu - za komunismus stalinského ražení. Poněkud velký humbuk kolem odškodnění se rozplynul. A to přesto, že mnozí z českých Němců, včetně předsedkyně, věřili, že dojde k narovnání a snad i k odškodnění. Slzami hluchým slyšet pravdu neumožníš.

Návrh na odškodnění příslušníků německé menšiny neuspěl. Dál tedy budou přetrvávat křivdy způsobené poválečným vývojem. Dál bude zakořeněn pocit kolektivní viny u této menšiny, dál bude majoritní většina omlouvat své skutky tlakem spojenců a případné excesy aktivitou zdivočelého davu či nezodpovědných příslušníků RG. Dál bude kniha dějin uzavřena objektivnímu zkoumání a černý duch dějin usídli se v našich duších. Tíha studu a strachu z poznání bude doprovázet další generace.

Postavme se tedy k této otázce čelem a zkusme se vžít do myslí našich německých spoluobčanů, pak pochopíme jejich touhu být plnohodnotnými občany tohoto státu nejen v povinnostech, ale také v právech. Nebo snad vláda předpokládá, že otázka českých Němců se brzy vyřeší sama, neboť většinu této menšiny tvoří lidé ve věku přes 60 let. Snad na to se čeká. Čeští politici pronesou velkohubé řeči a najaté plačky ukápnou slzu. Bude to snadné: v tu dobu už totiž žádná německá menšina v ČR nebude existovat.

Bc. Franz Chocholatý Gröger
Pardubice 28.4.2008

Literatura a prameny:

- Archiv bezpečnostních složek, Praha
310-67-10 Porevoluční události – petice W. Jaksche zpráva o vyšetřování.
302-130-5 opatření vůči Němcům v porevoluční době
302-134-1 činnost odsunutých Němců
302-531-11 nařízení o odsunu antifašistů do sov. zóny
302-531-17 zpráva o odsunu antifašistů
302-547-5 až 20 činnost odsunutých Němců, organizace
302-547-18 Jakschova skupina
Archiv bezpečnostních složek, Kanice u Brna
A 2/1, fond sekretariát ministra vnitra kart. 56-58, inv. č.j. 1765 - hlášení a spisy k vyšetřování porevolučních událostí.
A 14 - Zemské velitelství SNB Praha
A 15 - Zemské velitelství SNB Brno
E - 6 a E - 7 Internační tábory
Státní ústřední archiv, Praha
fond MPSP 1945 — 1951, fond ÚPV 1945 — 1952,
NÁVRH ODŠKODNĚNÍ OBČANU NĚMECKÉ NÁRODNOSTI V ČESKÉ REPUBLICE - Komise "Shromáždění Němců v Čechách, na Moravě a ve Slezsku" konané 24.02.2001 v Praze
- HISTORICKÝ EXKURS, zpracoval Franz Chocholatý Gröger
- Stav dekretů presidenta republiky- příloha k Historickému exkursu
- Zápis z jednání petičního výboru PSP ČR o požadavku na odškodnění německé menšiny, Zápis petičního výboru z 51. schůze konané dne 10. ledna 2002
Dekrety presidenta republiky 1940-1945, dokumenty, Ústav pro soudobé dějiny, Doplněk Brno 1995
Chocholatý, František/Chocholatý Gröger, Franz: Mezinárodněprávní problematika odsunu sudetských Němců a jejich případných majetkových nároků, diplomová práce VŠP Hradec Králové, 4.7.1997
Chocholatý Gröger, Franz, Také jedno výročí - otázka odškodnění německé menšiny v ČR, In: Středoevropský magazín, zahraniční dvouměsíčník, roč. 2 2007, s. 42-44
Chocholatý Gröger, Franz, Politická očista nebo etnická čistka. Československo 1945-1947, In: Středoevropský magazín, zahraniční dvouměsíčník, roč.2 2007,č. 3/2007 s. 45-51
Jaksch Wenzel, Wir heischen Gehör, Petition on die Vereinten Nation,1.3.1947 Verlag „Das Volk“ München 1948
Němci a Maďari v dekretch presidenta republiky, Studie a dokumenty 1940-1945, Ústav pro soudobé dějiny, Doplněk Brno 2003
Německé menšiny v právních dokumentech 1938-1945. Československo ve srovnání s vybranými evropskými zeměmi, Ústav pro soudobé dějiny, Doplněk Brno 2006
Příručka o Německu, část V. Mezinárodní problematika Německa, díl 4a, Problém odsunutých Němců, MZV červen 1949, Praha
Staněk Tomáš, Persekuce 1945, Persekuce tzv. státně nespolehlivého obyvatelstva v českých zemích (mimo tábory a věznice) v květnu - srpnu 1945, ISE Praha 1996
Staněk Tomáš, Tábory v českých zemích 1945-1948, Slezský ústav SZM v Opavě, Tilia 1996
Staněk Tomáš – Adrian von Arburg, Organizované divoké odsuny? Úloha ústředních státních orgánů při provádění „evakuace“ německého obyvatelstva (květen-září 1945) Soudobé dějiny 3-4/2006 s. 465-534, 1-2/2006 s. 13-49, 3-4/2006 s. 231-376, UDS Praha
Staněk Tomáš, Poválečné „excesy“ v českých zemích v roce 1945 a jejich vyšetřování, Sešity 41/2005, USD Praha 2005

Rozšířená verze autorovy přednášky z konference „Zapomenuté osudy“, Setkání křesťanů se zástupci německé menšiny v Praze 16.-17. května 2008.

Na www.go-east-mission.de vychází se svolením.